

I. fejezet: A polgári perjog általános tanai

I.1. A polgári per fogalma, jogi természete, a polgári per, mint jogviszony

Tankönyvünk a magyar polgári peres eljárás szabályait mutatja be. A polgári peres eljárás intézményei a polgári eljárásjog keretében a magyar jogrendszer részeként működnek. E tényt tudomásul véve, a perjogi szabályok bemutatását a polgári eljárásjog sajátosságainak ismertetésével kell kezdenünk.

I.1.1 A polgári eljárásjog

Az Alkotmánybíróság meghatározása szerint az igazságszolgáltatás a bírói hatalomhoz kapcsolódó, az *eljárási törvényekben szabályozott közhatalmi* tevékenység. Az eljárási törvények az igazságszolgáltatás feladatrendszeréhez kötődnek, az igazságszolgáltatásnak, mint a közhatalom-gyakorlás sajátos ágazatának szabályait tartalmazzák. Magyarországon az igazságszolgáltatásnak két ágáról, a büntető és a polgári ágazatról beszélhetünk.

A **polgári eljárásjog** a polgári ügyek intézésének eljárási rendjét meghatározó joganyag. Az uralkodó jogfelfogás szerint polgári ügy minden olyan ügy, amely nem tartozik a büntető igazságszolgáltatás alá. Fel kell hívni a figyelmet arra, jóllehet két különböző ügycsoportról beszélünk, a büntető és a polgári igazságszolgáltatás feladatait egységes bírósági szervezetrendszer látja el.

A polgár ügyek két módon intézhetőek, peres, vagy nem-peres úton. Amennyiben polgári ügyben kialakult jogvitát dönt el a bíróság, polgári perről beszélhetünk, amennyiben a polgári ügy a jogvitát nélkülözi, polgári nem-peres megoldásról van szó. A polgári nem-peres eljárások -- eltérően a peres eljárásban ismert jogvita-feloldástól valamint a peres eljárások céljaként megfogalmazható bírói jogvédelem biztosításától --, a polgári jogok érvényesítésére, elismerésére szerveződnek.

A polgári ügyek csoportját tágan értelmezzük. A fogalom szerint polgári ügynek számít a közigazgatási, munkaügyi, vagy társadalombiztosítási ügy, amennyiben annak elintézésére a polgári igazságszolgáltatás keretében kerül sor. A jogállam alkotmányos működési rendjében mind a polgári ügycsoportba sorolt ügyeknek, mind az igazságszolgáltatás rendszerének kialakítása törvényhozói, alkotmányozói feladat.

Az eljárásjogot a jogirodalom az anyagi joghoz viszonyítva határozza meg. E nézetek szerint az anyagi jog az a joganyag, amely a jogalanyok egymással szemben szerveződő jogviszonyát, valamint az e jogviszony alapján megállapítható

kötelezettségeket és jogosultságokat közvetlenül szabályozza. Az eljárásjog a jogalanyok számára az anyagi jogtól eltérően, másképpen és más formában hoz létre jogviszonyt, határoz meg kötelezettségeket és jogosultságokat. Nem független az anyagi jogtól, mivel az anyagi jogi igények érvényesítésének jogaként megoldási mintákat és a jogrendszer által legitim módon elismert cselekvési lehetőségeket „szállít” a jogalanyok számára. Az eljárásjog az anyagi jogi igény érvényesítésének lehetőségét, módját (formáját), valamint az anyagi jogi igény érvényesítésének a jogrendszer által tolerált rendjét tartalmazza.

A jogirodalom mellett a szélesebb társadalomtudományi szakirodalom is felfigyelt az eljárásjog és anyagi jog kettős természetére. Horváth Barna szerint a jogérvényesítésre szolgáló eljárások kialakulása, felépülése, elfogadása és jogi hagyománnyá válása elválaszthatatlan a társadalom fejlődésétől, valamint az eljárásokat lebonyolító apparátus – bírói, bírósági szervezet – egyre terjedelmesebb kiépülésétől. Véleménye szerint a történeti fejlődés során *az eljárási normákat tagolttá, összetett jogi rendszerekké váltak*. A napjainkra eljárási komplexumokká terebélyesedett intézmények a jogtörténet kezdetekor különböző “mesterséges” szabályokban (pl. a képviselő, a jogi személyiség, a perfüggőség szabályaiban) jelentek meg. Rendszerré válásukat a szakszerű igazgatási – bírói apparátus mellett elősegítette a modern állam kialakulása, társadalomszervező működése.

H.L.Hart¹ a jogrendszert két típusú normarendszerre, egy *elsődleges*, és egy *másodlagos* szabályösszességre osztotta fel. Az *elsődleges szabályok* alatt azon jogi normák összességét értette, amelyek a jogalanyoktól megfelelő társadalmi viselkedést, magatartást várnak el. E normák kötelezettségeket határoznak meg, cselekvésekre orientálnak, és cselekvésre kényszerítenek. Az elsődleges szabályok meghatározzák a helyes – helytelen magatartást, tartalmazzák a jogi normák megsértéséhez fűződő szankciókat. Az emberek nem pusztán a szankciókkal való fenyegetés miatt követik e szabályokat, hanem belső beállítódásuk révén kapcsolódnak hozzájuk, modern szóval interorizálják (belsővé téve, személyiségük alapjává emelve) a normatartalmakat.

A *másodlagos szabályok* azt a célt szolgálják, hogy a jogalanyok bizonyos keretek között elsődleges szabályokat vezessenek be, szüntessenek meg, avagy régebbi elsődleges szabályokat módosíthassanak. A másodlagos szabályok nem érintik az elsődleges szabályok lényegét, tartalmát, összetevőit, szankcióit, csakis társadalmi

¹HART, H.L.A., *A jog fogalma*. OSIRIS Kiadó, Budapest, 1995.

bevezetésüket, érvényesítésüket, alkalmazásukat szabályozzák. Nincs szó belsővé tett, az emberi magatartásokat belülről vezérlő normakövetésről sem -- mint az elsődleges szabályok esetében – e szabályokat a legitim hatalom kényszeríti ki.

A másodlagos szabályok egyik típusát az ítékezés szabályai alkotják. Az ítékezés szabályai valójában az elsődleges szabályok hatékonyságát biztosítják, mivel eldöntik például ki ítélezhet, hogyan ítélezhet, vagy meghatározzák, miképpen biztosítható az ítélet végrehajtása.

Hart a kettős szabály rendszert tekinti a jogrendszer tagozódási alapjának. Az eljárásokra vonatkozó szabályok másodlagos szabályokként önálló, sui generis szabályrendszert alkotnak, s ezzel kijelölik a jogrendszer tagolódásának határait.

Max Weber szerint a materiális jogot felváltó formális jog a modern igazgatás, egyúttal a modern fejlődés velejárója. A jogrend fennmaradásának feltétele, hogy az emberek egy bizonyos csoportja azonos módon viselkedjék. Bizonyos emberek azonos magatartása kialakulhat pusztán azért, mert úgy gondolják, ezt és ezt a magatartást írja elő a jog. A belső, belülről vezérelt normakövető magatartásra építeni a tapasztalatok szerint azonban elégtelen, hiszen az emberek jelentős csoportja nem e miatt követi a jog előírásait. Jogkövető magatartásuk oka, hogy egy “kényszerítő gépezet” szankcióitól tartanak. A formálisan racionalizált jog lehetővé teszi, hogy a szankció kikényszerítésére létrehozott embercsoport a normaszegés esetében a normaszegővel szemben fellépjen. A fellépés lehetősége, a jogrend biztosítása a bírók, és a bíróságok kezébe összpontosul, akik az eljárásukat szabályozó jogi előírásokon keresztül tudják feladatukat megvalósítani.

A formálisan racionális jog bürokratikus (hivatali rendszerre épülő) rendet működtet. A bürokratikus rend legfontosabb jellemzői a folyamatos, szabályokhoz kötött hivatali ügyvitel (melynek körét az illetékesség szabályai vonják meg), a feladatok ellátásához (hatáskörökhöz) kapcsolódó parancsadási jogosultság. A jogalkalmazásban megengedhetők a kényszerítő eszközök, ám alkalmazásuk feltételei jogilag behatároltak. A hivatali hierarchián belül folyó eljárásokat legitim szabályok szabályozzák, olyan technikai és normatív eljárások melyekhez szaktudás és szakképzés szükséges. A jog érvényesítésére e történetileg kialakult hivatali rendszerben kerül sor.

Az eljárások és az eljárások joga szorosan kötődik egymáshoz. Amennyiben a társadalomtudományi definícióból indulunk ki, és eljárásjogot nem pusztán az anyagi jogi igény érvényesítésének eszközeként tekintjük, megállapíthatjuk, az eljárások rendje, az eljárásjogi szabályok természete összehasonlíthatatlan és felcserélhetetlen

tulajdonságokkal rendelkezik. Önálló, történetileg alakuló és formálódó joganyagról van szó, jogi normák olyan összességéről, amelyek alapvetően a közhatalmi szervezethez kapcsolódnak. Az eljárásjogok intézményekhez köthetők, az igazságszolgáltatás jogintézményeiből levezethető jogi normatartalmakat hordoznak. Másodlagos jogok, melyek nem a jogalanyok magatartását követik, hanem elsősorban formálják azt, másodsorban az intézményi szankciókon keresztül kikényszerítik. A többletet, a szankció és kikényszeríthetőség lehetőségét az államhatalom, és a hatalmi / uralmi berendezkedéshez kapcsolódó hivatalnoki / bírói parancsadás joga jelentik.

A polgári eljárásjog nemcsak a jogi mikrostruktúrák építőköve. Rendszertani helyét tekintve a jogrendszer egyik ága, amely sok szállal kötődik a többi jogágazathoz. Jogágazati jellegét megalapozzák önálló alapelvei, intézményei, élet és jogviszonyokat szervező normarendszerei. Jogszabályai sajátos hatállyal rendelkeznek, a jogágazathoz kapcsolható hierarchikus rendben szerveződnek.

A polgári eljárásjognak a jogrendszer egészébe való beilleszkedését biztosítják az Alkotmányból levezethető jogi előírások (pl. tárgyalási elv) valamint a jogrendszeri tagozódás un. horizontális intézményei (pl. a bírósági szervezetrendszer). A polgári eljárásjog szorosan kapcsolódik a polgári anyagi joghoz, az eljárásjog számos intézménye a polgári anyagi jogra épül (pl. birtokvédelem -- birtokvédelmi perek), vagy az anyagi jogi intézmények bázisán önálló szabályrendszerré épül ki (egyezség – perbeli egyezség, polgári jogi cselekvőképesség -- perképeség).

1.1.2. A polgári eljárásjogi jogviszony

A polgári eljárásjog **közjog**, az eljárási jogalanyok között közjogi normák alapján szerveződik eljárási jogviszony. Az így kialakuló jogviszony nem azonos a peres felek között perbe bevitt anyagi jogi jogviszonnyal, sem azokkal a jogi kötelezettségekkel vagy jogosultságokkal, melyeket a nem-peres eljárásokban a jogalanyok érvényesíteni (biztosítani, megóvni) akarnak. Az eljárási jogviszony az eljárási jogok gyakorlása illetőleg az eljárási kötelezettsége teljesítése során alakul ki, e szerveződés alapjai az eljárásjog normái.

Nem egységes a jogirodalmi álláspont abban a kérdésben, hogy kik között jön létre eljárási jogviszony. A feleknek (félnek) alapvetően a bírósággal szemben alakulnak ki kötelezettségeik és keletkeznek jogaik. Ugyanakkor az eljárásjog a feleket egymással szemben is jogosítja, illetve kötelezi. Még akkor is, ha a felek egymással

szemben más – alapvetően polgári jogi – jogviszonyban állnak. Ezen összefüggések miatt beszélhetünk háromoldalú eljárási jogviszonyról.

„Magyary szerint a polgár per két egymástól feltételezett közjogi viszonyból áll, az állam és mindegyik peres fél között, amelynek alapján az állam az egyik fél kérelme folytán és a másik fél meghallgatása után a felek cselekvését egy bizonyos magánjogi viszony tekintetében meghatározza. Ily eljárás tehát csak akkor polgári per, ha egyrészt a rendelkezési és a tárgyalási elven, másrészt a kölcsönös meghallgatás elvén alapszik. Azaz a felek határozzák meg, hogy a bíró az ő cselekvésüket minő magánjogi viszony iránt állapítsa meg (rendelkezési elv), továbbá a felek jelölik ki meg azokat a tényeket, amelyek alapján a jogviszony megállapításának történnie kell (tárgyalási elv), végül a bíró csak akkor határozhat, ha mindkét félnek a nyilatkozattételre alkalma volt (kölcsönös meghallgatás elve) – írta 1911.-ben Kovács Marcel.²

A polgári eljárásokban – különösen a polgári perben – a polgári eljárásjog nemcsak a bíróság és a felek, hanem a perben fellépő más személyek és egyéb peralanyok jogait és kötelezettségeit is szabályozza. A tanúnak, a szakértőnek jogaira, kötelezettségére éppúgy találunk előírást, mint a beavatkozó vagy perbehívott eljárási helyzetére. E „másodlagos eljárási jogviszonyok” esetében az sem zárható ki, hogy e peres viszonyok a „másodlagos anyagi jogi jogviszonyokra” épülve szerveződjenek meg. (Például a beavatkozó és a fél tulajdonostársak egy társasházban)

Az eljárásjogi jogviszony befogja mindazokat a jogilag releváns magatartásokat, melyeket az eljárásjog által jogosított és kötelezett jogalanyoknak az eljárásokban tanúsítaniuk, vagy megvalósítaniuk kell. Ezért az eljárási cselekmények, az egymásra épülő, egymást kiegészítő, vagy egymásra reflektáló magatartások a polgári eljárásjogi jogviszonyok nélkülözhetetlen tárgyai.

1.1.3. A polgári perjog

A polgári perjog a polgári eljárásjog **részeként** a polgári peres eljárásokat szabályozza. Említettük, a polgári perben a bíróság jogvitát dönt el. E definíciót kiegészítve a polgári peres eljárást kérelem (keresetlevél) alapján indult, törvényben (Perrendtartás) szabályozott eljárásnak tekintjük. A polgári peres eljárás a bíróság és a felek (egyéb peralanyok) közötti jogilag szabályozott tevékenységrendszer, célja a bírói

²KOVÁCS, Marcel *A Polgári perrendtartás magyarázata* Benkő Gyula Cs. És Kir. Udvari Könyvkereskedése. Budapest, 1911.

jogvédelem biztosítása és a jogvita végleges (jogutódokra kiterjedő) lezárása. A polgári perben ellenérdekű felek lépnek fel, ezért a polgári per kontradiktórus eljárás.

A perjogi szabályok szerint a bíróság csak erre irányuló kérelem alapján indíthatja a meg a peres eljárást, döntésének korlátait a felperes kereseti kérelme egyértelműen meghatározza.

A polgári per bíróság előtt zajlik, a polgári jogvitát eldöntő bírói fórum kötelezettsége, hogy a jogvitának keretet adva megállapítsa a tényállást, erre vonatkozóan bizonyítást vegyen fel, majd ítélettel döntsön.

A peres eljárás két fő szereplője a felperes és az alperes. Felperes, aki a jogvédelemért folyamodik a keresetlevél benyújtásával, az alperes pedig, aki ellen megindítja a pert. A két fél peres jogviszonya egymással ellentétes pozícióra épül, ami nem jelenti azt, hogy a perben egyezséggel ne rendezhetnék vitájukat, vagy az alperes elismeréssel, joglemondással ne teljesíthetné a felperesi keresetbe foglaltakat (vagy azok egy részét).

A bíróság a jogvitát érdemben ítélettel dönti el. A döntés formáját, joghatását és az ellene előterjeszhető jogorvoslatot a polgári perjog szabályozza. A bíróság ítélete a felek jogvitájában véglegesen dönt, e döntés – a jogutódokra kiható hatása mellett – jog és rendes perorvoslatokkal támadhatatlan (alaki jogerő), újra vitássá nem tehető (anyagi jogerő), és végrehajtható (amennyiben az ítélet jogi jellege erre lehetősége ad). A bíróság döntése a jogrendet alakítja, mivel a jogvédelem megadásával, vagy ellenkezőleg az erre irányuló kérelem visszautasításával a vitás jogviszonyt beemeli – illetőleg kirekeszti -- a jogrend keretei közé (legalizál).

A polgári per szabályait törvény, a Polgári perrendtartás (hatályosan az 1952.évi III. törvény, Pp.) határozza meg. A polgári perben a bíróság alkalmaz más jogszabályokat is, de ezek az eljárási jogszabályok a polgári per alapintézményeinek jogi rendszerét csak korrigálják, meg nem változathatják.

A polgári per eljárásjogi fogalmát a szakirodalom legtöbbször a polgári nem peres eljárásokhoz viszonyítva határozza meg. E definíció szerint minden eljárás, amely nélkülözi a peres eljárás sajátosságait, polgári nem-peres eljárás.

A polgári nem-peres eljárásokat leginkább negatívan módon határozza meg a szakirodalom. A nem-peres eljárások kérelemre, de nem keresetlevéllel indulnak, ezekben az ügyekben nem feltétlenül bíróság jár el. Nem mindig lépnek fel ellenérdekű felek, ezért ezen eljárások kontradiktórus jellege inkább a kivétel, mintsem a fő szabály. A döntés nem ítélettel, hanem végzés vagy határozat formájában születik meg.

A nem-peres eljárásokat nem törvény, hanem egyéb jogszabályok szintén szabályozzák, így néha miniszteri rendeletek. A jogalkotói felhatalmazás alapján ugyanakkor – a nem peres eljárás természetéhez igazodva és csak szabályhiány esetében – a nem peres eljárások alaptörvénye szintén a Perrendtartás.

A szakirodalom – igazodva a történeti jogtanok megállapításaihoz – a polgári nem-peres eljárások jogi lényegéről pozitív definíciókat is megfogalmazott. Így azok fő vonását egyfelől a bíróság vagy bírósággal azonosnak minősülő fórum vagy személy által megvalósított igazságszolgáltatásban látják. A nem-peres eljárások másik jellegzetességét abban fogalmazzák meg, hogy a nem-peres eljárások az eljárások szereplőinek eljárási cselekményeiből felépülő eljárási jogviszonyok kialakításával tények, jogok tanúsítására, elismertetésére irányulnak.³

Közismert még a nem-peres eljárások tipizáló felosztása.⁴ E meghatározás szerint ismerünk perpótló eljárásokat, perelhárító illetőleg perelőkészítő eljárásokat, de beszélhetünk jogállapot-változtató, a jogok gyakorlását segítő eljárásokról. Ismerünk még a jogot kényszer útján érvényesítő eljárásokat (bírósági végrehajtás).

A polgári perjog szabályait a nem-peres eljárásokra közvetetten alkalmazzuk, és csak akkor, ha az alkalmazás lehetőségét jogszabályi felhatalmazás biztosítja. Az általános jogalkotói felhatalmazást a 105/1952. (XII.28) MT. Rendelet 13.§ (3) bekezdése adta meg. Napjainkra kialakult az a jogalkotói gyakorlat, hogy a jogalkotó a jogszabály kihirdetésekor külön speciális felhatalmazást ad a Pp. szabályainak alkalmazhatóságára. (Ilyen például a Cégnyilvánosságról, a bírósági cégeljárásról és a végelszámolásról szóló 2006.évi VI. törvény 32.§ (1) bekezdése)

1.1.4. A polgári per mint konfliktus feloldás eszköze

A polgári per a konfliktusok feloldásának társadalmi eszköze. A konfliktus elmélet kiindulópontja szerint a modern társadalomban a különböző szintű konfliktusok az érdekek és értékek összeütközései mentén szerveződnek. A konfliktusok főbb típusai a társadalom különböző szegmenseihez kötődnek. A konfliktusok résztvevői – a társadalmi konfliktusok hordozói, megjelenítői -- lehetnek természetes személyek, társadalmi csoportok vagy nagyobb szociális egységek. A modern társadalmak önszerveződését tekintve látható, bizonyos társadalmi konfliktusok önmaguktól

³ NÉMET, János

⁴ FARKAS, József

megoldódnak, más konfliktusok nem. Így ezek feloldása a társadalom intézményes konfliktusfeloldó rendszerére vár, például a modern perjogokra.

A konfliktuselmélet egyik klasszikusa *Torstein Eckhoff* a konfliktusmegoldás három szereplőjéről beszél: a közvetítő (moderátor), a bíró és az adminisztrátor szerepéről⁵.

A *közvetítő* célja a felek befolyásolása az egyezség megvalósítása. A közvetítő szándéka a közös érdek megtalálása, a felek rávezetése a fel nem fedezett érdekösszhangra. A közvetítő eszköztára széles, a fenyegetés, a jutalom ígérete éppúgy bele tartozik, mint a szervezeti – intézményi szankció elrendelésének lehetősége.

A *bíró* feladata a közvetítővel szemben a jogi normák alkalmazása, annak eldöntése, kinek van igaza. A bíró megállapítja azt, hogy mi történt valamikor a valóságban. Nem dolgoz ki a felek számára alternatívát, hanem döntésének előkészítése szempontjából értékeli a valóságban lezajlott folyamatokat. Amikor az értékelés megtörtént: dönt. Nem kell megértenie a feleket, nem kell a feleknek alternatívát szolgáltatnia, ítéletet kell hoznia.

A magyar polgári perjogi kódex a konfliktuselmélet által exponált mindkét konfliktus megoldó szerepkészletét tartalmazza, így a bírósági bíróval szemben egyszerre érvényesíti a *közvetítői* és a *bírói* szerepelvárásokat. A bírósági bíró közvetítő a házassági és munkaügyi perekben, vagy akkor, amikor törvényi kötelezettségénél fogva az eljárás során az eljárás bármely szakaszában meg kell kísérelnie a felek közötti egyezség létrehozását (Pp. 148. §.). E közvetítői funkció jelenik meg az egyezségi kísérletre való idézés, avagy az egyezségkötő feleknek a bíróság előtti megjelenésére előírt (Pp. 127. §) közvetítői kötelezettség tételes jogi szabályaiban. Ezzel párhuzamosan a legfontosabb bírói konfliktusfeloldás a döntés, az ítélet meghozatalának időpontja, a döntés megalapozottsága előfeltételeinek megállapítása egyértelműen a bírósági bíró értékelésétől függenek (Pp. 145. §.).

Eckhoff a konfliktus-feloldás harmadik típusú szerepét az *adminisztrátor*-ban látja. Az adminisztrátor dönt, miként a bíró, de döntésében a jövőbeli ügyek elintézésére gondol, mivel célja a jövőbeli ügyeknek az éppen eldöntött ügyből kiinduló megoldása. Jogi rutinját a standardizáló (bürokratizáló) hajlama kíséri. Működésének lényeges eleme a tekintély és az elegendő hatalom, amelyeket a tevékenységének háttereként szolgáló szervezetből vezet le. Azt nem állítjuk, hogy az adminisztrátor konfliktus-

⁵ECKHOFF, Torstein *A közvetítő, a bíró és az adminisztrátor a vitarendezésben*. In: *Jog és Szociológia* SAJÓ, András (szerk.) KÖZGAZDASÁGI ÉS JOGI Könyvkiadó, Budapest, 1979. 175.-187.old.

feloldási normái hiányoznának a hatályos eljárási kódexből, azonban éppen az adminisztrátor tevékenysége szorult a háttérbe az 1990-es rendszerváltozás utáni törvény-módosításokban (pl. az ügyek tárgyaláson kívüli elintézésének szűkítése).

A konfliktuselmélet nagy súlyt helyez a társadalmi konfliktus és a jogi konfliktus közötti átmenet bemutatására. A kutatások szerint a társadalmi és a jogi konfliktus közötti átmenet nem automatikus, mivel a jog kizárhatja a társadalmi konfliktus jogi konfliktussá válását (vö.: a Ptk. bírósági úton nem érvényesíthető követelése). Az sem biztos, hogy a felek élnek a jog által felkínált konfliktusmegoldás eszközeivel. Amennyiben a konfliktusok szereplői a jog eszközeivel akarják megoldani konfliktusaikat, egyáltalán nem biztos, hogy bírósági utat kívánnak igénybe venni. Az állam ugyanis kialakíthat magasan szervezett és jogilag / politikailag szabályozott konfliktus-feloldási fórumokat, illetve a perré válást “akadályozó”, a pereket előzetesen “megszűrő” intézményeket (kötelező választott bírósági eljárás, békebíró intézménye). A XX. Sz. hatvanas – hetvenes éveiben ilyen volt például a munkaügyi döntőbizottság, ahonnan csak meghatározott ügyekben volt lehetőség a bírósághoz fordulni. Ide sorolható a munkaügyi per előtti kötelező egyeztetés intézménye, melynek elmulasztása kizárta a bírói út igénybe vételét.

A konfliktus elméletek perjogi következményei rendkívül fontosak. Axiomatikus megállapításuk szerint a társadalmi konfliktusokból keletkező jogi konfliktushelyzet csak meghatározott szervezeti és jogi szűrőrétegen keresztül válik bírói úton megoldandó perjogi konfliktussá. A polgári per tehát csak akkor lesz a jogi konfliktussá átalakult társadalmi konfliktus feloldásának terepévé, ha a konfliktus megoldás egyéb eszközeit a konfliktus résztvevői nem működtetik, azok nem működnek vagy egyáltalán nincsenek.

1.1.5. Szereplők és szerepkészletek a polgári peres eljárásban

A szerepelmélet szerint a társadalmi szervezetek a szervezetekben tevékenykedők részére különböző normatív előírásokat fogalmaznak meg. Meghatározhatnak olyan elvárásokat, értékeket, magatartási mintákat, amelyek akár az egyéni magatartások normájaként, akár szankciókkal biztosított kollektív cselekvések előírásaként kötelező igazodási pontok a szervezeti szerepeket megjelenítők számára. A szereprendben beszélhetünk formális szerep-definícióról és nem – formális szerep-meghatározásról. A formális szerepelőírásokat a jog, a szervezetek belső (nem jogi) normái tartalmazzák, míg a nem – formális szerep-kialakítások a tradícióból, a kultúrából, a politikai, etikai

normákból táplálkoznak. Azok a szereplők, akik a szerep-rendszert (vagy szervezeti szerepek rendszerét) cselekvőként működtetik, az előírt szerepeket kötelesek elsajátítani, és kötelesek e szerepek normatív tartalma szerint eljárni. A szerepek megsértése szankciót von maga után, adott esetben a szereplők köréből történő eltávolítást. A szereppel történő azonosulás magas fokát ellenben a szakmai identitás magas fokával azonosítja és jutalmazza a társadalom.

Az eljárások jogi rendje peres szerepek rendszerét definiálja. A szerepek biztosítója a legitim törvényalkotó avagy a rendszert fenntartó politikai (állami) köz/hatalom. Nem elhanyagolható az eljárási szerepek történeti alakulása, a szerepminták történeti – kulturális hagyományai. (Pl. a “bíró” figurája a magyar köztudatban, vagy szépirodalomban.) Az eljárásban gyakorolt és megvalósított szerepek tartalma a szereplők egymás közötti kapcsolatában jelenik meg. Az eljárási szerepek megsértésének szankciói vannak (bírság kiszabásának lehetősége), de az ítélet hatályon kívül helyezése is bekövetkezhet, abban az esetben, ha a bíróság nincs a törvényeknek megfelelően megalakítva. Az eljárási rendszerben a szerepek egymáshoz illeszkednek (a felperes értelmezhetetlen alperes nélkül), a szereplők viszonyát az eljárásjog egymást kiegészítő, komplementer jogviszonyként határozza meg. A szerepeket alakító cselekvők számára az eljárásjog tartalmazhat azonos és egymástól különböző szerepelőírásokat, azonban a szerepek tartalmazhatnak egymással kibékíthetetlen kötelezettségeket is. Így a hatályos perjog értelmében az alperesnek védekeznie **kell**, különben a bíróságnak kötelező a hátrányára dönteni. A bírónak szerepéből fakadóan kötelező a döntés meghozatala, csakis törvényes feltételek fennállása esetén mentesül ez alól – pergátló akadályok, a per megszüntetésének esetei -- e vonatkozásban nem lehet passzív a szerepe.

Az eljárási szerepek legitimációját a társadalom teremti meg azzal, hogy számos társadalmi elvárást szerepelvárásként fogalmaz meg a peres szereplőkkel szemben. Ilyen a bíró pártatlansága (az elfogultság hiánya) ezt ugyanis az eljárásjognak feltétlenül garantálnia kell (bíró kizárásának szabályai) s e körbe sorolható az eljárásjogi alapelvekként (jogi normaként) törvénybe iktatott normatív előírások nagy része.

I.2. A polgári perjog forrásai, a jogforrások hatálya

I.2.1. A jogforrási rendszer

A polgári perjog jogforrási rendszere összetett, több részre osztható és történetileg tagolódó jogforrási rendszer. A magyar jog szabályai mellett alkalmazni kell a polgári peres jogviszony alakításának, formálásának nemzetközi, európai közösségi normáit is. Tankönyvünk következő fejezete azonban csak az alkalmazandó nemzetközi jogi joganyaggal foglalkozik, az Európai Unió polgári eljárásjogát önálló tankönyvben ismerhetik meg a hallgatók.

A polgári perekben alkalmazandó joganyaghoz soroljuk az állami – közhatalmi szervezethez illetőleg törvényhozói hatalomhoz kapcsolódó joganyag mellett a bírói jogot, különösen a Legfelsőbb Bíróság jogegységi határozatait. Kiemelkedő jelentősége van az Alkotmánybíróság vonatkozó döntéseinek, mivel az Alkotmánybíróság határozatai a polgári bíróságok eljárásának számos alapelvét fektették le (így pl. a rendelkezési elv tartalmát).

A perjog alapintézményeit a jogállami keretek között törvények határozzák meg, látni fogjuk 1990 óta a perjogi módosítások kizárólag törvényalkotás útján történtek. Mivel Magyarországon a törvényhozás hatáskörébe tartozik az Alkotmány törvény elfogadása éppúgy, mint a polgári igazságszolgáltatás szervezeti rendszerének meghatározása, a törvényi jogforrásokat több csoportra kell bontanunk.

Vitathatatlanul, a jogforrási hierarchia élén Köztársaságunk Alkotmánya áll. Az 1949 évi XX. Törvény – többször módosított és a jogállamiság megteremtésekor alapvetően átrendezett – perjogot érintő előírásai több csoportba sorolhatóak.

Az Alkotmány 7-8. §-ai a nemzetközi jog általános szabályainak elismerésével, a nemzetközi szerződések előírásának belső joggá alakításának kötelezettségével kitágítják a polgári eljárásjog forrásait, egyben biztosítják a nemzetközi, európai közösségi joganyag hazai alkalmazásának alkotmányosságát. Az Alkotmány X. fejezete a bírói szervezet alapvető intézményeinek szabályozásával meghatározza a polgári igazságszolgáltatás rendjét, illetőleg a XI. fejezet az ügyészség polgári ügyekre kiterjedő alkotmányos szerepét.

Az alkotmányi szabályozás harmadik csoportja a XII. fejezet, ahol az alapvető jogok és kötelezettségek jogi normáinak definiálásával a polgári perjog számára kötelező és betartandó előírásokat fogalmazott meg a jogalkotó. E fejezet szól az igazságszolgáltatás és az alapvető emberi jogok összekapcsolódásáról, a törvény előtti egyenlőségről, az igazságos és nyilvános tárgyaláshoz való jogról, az alkotmányos jogok bírósági védelméről.

Az Alkotmány mellett legfontosabb jogforrásunk a Polgári Perrendtartásról szóló 1952. évi III. Törvény (Pp.), ide sorolva a Pp.-t módosító törvényeket. Mivel a Pp.-vel (és módosításaival) külön fejezet foglalkozik, e helyütt csak jogforrási jelentőségét emeljük ki.

Törvényi szintű jogforrás a 1997. évi LXVI. Törvény a bíróságok szervezetéről és igazgatásáról, az 1997. évi LXVII. Törvény a bírák jogállásáról és javadalmazásáról, az 1997. évi LXVIII. Törvény az igazságügyi alkalmazottak szolgálati jogviszonyáról, az 1994. évi LXXX. Törvény az ügyészségi szolgálati viszonyról és az ügyészségi adatkezelésről.

A polgári perek szereplőinek alapvető jogairól és kötelezettségeiről szintén törvényi jogforrások rendelkeznek. Így a 2005. évi XLVII. Törvény az igazságügyi szakértői tevékenységről, az 1998. évi XI. Törvény az ügyvédekről, az 1991. évi XLI. Törvény pedig a közjegyzőkről rendelkezik. Törvényi szabályozást nyert az 1994. évi LIII. Törvényben a bírósági végrehajtás, és törvényi jogforrás áll rendelkezésünkre a bírósági eljárásban alkalmazandó illetékekről (1990. évi XCIII. Törvény az illetékekről) Az 1989. évi XXXII. Törvény pedig az Alkotmánybíróság tevékenységét szabályozza.

Az újabb törvényi szintű jogforrások között meg kell említenünk a 2003.évi LXXX. Törvényt a jogi segítségnyújtásról, és a 2006. évi V. Törvényt a cégnyilvánosságról, a bírósági cégeljárásról és végelszámolásról.

A polgári per jog jogforrási rendszerében hatályos törvényerejű rendeletként ma – mivel a tvr. mint jogforrás a jogállami rendelettel megszűnt -- a nemzetközi magánjogról szóló 1979. évi 13. Törvényerejű rendeletet találjuk.

Kormányrendeletként a jogforrások közül kiemelkedik a Pp. hatályba lépéséről szóló, már említett 105/ 1952. (XII.28) MT. Rendelet, bár rendelkezései közül mára csupán egy – két előírása hatályos.

A miniszteri rendeletek közül – értelemszerűen – az Igazságügyminiszter (illetőleg elnevezéséhez igazodva Igazságügyi – Rendészeti Miniszter) rendeletei említendőek. Számos, korábban kihirdetett IM rendelet hatályos, így a 6/1958. (VII.4.) IM rendelet a hagyatéki eljárásról, vagy a 15 / 1976. (XII.7) IM rendelet a polgári eljárási cselekmények hangfelvétel útján való rögzítéséről.

A legújabb miniszteri rendeletek közül megemlítjük a 32 /2003. (VIII.22.) IM rendeletet a bírósági eljárásban megállapítható ügyvédi költségekről, a 27 / 2003 (VII.2.) IM rendeletet a bíróságon kezelt letétekről, vagy a 14/1995. (IX.8.) IM rendeletet a bírósági végrehajtói díjszabásról.

Az Alkotmánybíróság határozatai közül kiemelkedik a 26 / 1990 (XI.8) AB. Határozat, ahol az Alkotmánybíróság a tárgyaláson kívüli ügyelbírálás szabályait minősítette alkotmányellenesnek, illetőleg az 1 / 1994. (I.7.) AB határozat, amelyben az Alkotmánybíróság – az ügyész általános perindítási jogát alkotmányellenesnek nyilvánítva – a rendelkezési jog tartalmát fejtette ki. Fontos, és a Pp. felülvizsgálati szabályainak teljes átszabásához vezető döntés volt a 42 / 2004. (XI.9.) AB határozat.

A Legfelsőbb Bíróság jogegységi határozatai közül megemlíthjük a 4 /2003 polgári jogegységi határozatot, melyben a Legfelsőbb Bíróság a keresetindítás körében az anyagi jogi és eljárásjogi határidők fogalmát, eljárási szerepét értelmezte.

1.2.2. A polgári peres jogforrások hatálya

A polgári perjog jogforrásainak hatálya kapcsán e tankönyvben kizárólag a magyar polgári perjog szabályainak hatályáról beszélünk. A magyar polgári perjog szabályainak *területi, személyi, tárgyi és időbeli* hatályáról kell külön említést tennünk.

A polgári perjog szabályainak *területi hatálya* a Magyar Köztársaság területére terjed ki. Bizonyos esetekben külföldön is alkalmazhatóak, így például ha erről bilaterális, vagy multilaterális szerződés rendelkezik. Annak, akinek joga külföldi érvényesítése végett szükséges, az Igazságügyi és Rendészeti Miniszter bizonyítványt állít ki a magyar jogról és annak alkalmazásakor követendő joggyakorlatról.

A polgári perjog *személyi hatálya* kiterjed mindazokra a peres szereplőkre, akik a polgári perben bármilyen szerepet játszanak. Így a személyi hatály kiterjed a magyar állampolgárookra és a Magyarországon tartózkodó külföldi állampolgárookra, a magyar jog szerint létrehozott jogi személyekre, és a Magyarországon tevékenykedő külföldi jogi személyekre, illetőleg azokra a nem Magyarországon tartózkodó nem magyar állampolgárookra és külföldi jogi személyekre, akik magyar bíróság előtt megindított peres ügy szereplői.

A polgári perjog jogforrásainak személyi hatálya nem terjed ki azokra, akik nemzetközi egyezmények alapján diplomáciai vagy egyéb mentességet élveznek.

A polgári perjog jogforrásainak *tárgyi hatálya* a polgári perekre terjed ki. Azokra a jogvitákra, amelyeket a felek magyar bíróság elé vittek. A magyar perjog szabályainak sajátos történeti megoldásai miatt azonban a perjogi szabályok tárgyi hatálya *túllép* a szűken értelmezett polgári per területén. Így e szabályokat – a nem peres eljárásoknál korábban elmondottakat figyelembe véve – alkalmazni kell a nem-peres eljárásokban (a 105 /1952. (XII.28.) MT. Rendelet megfelelő előírásainak betartásával) bizonyos

esetekben változtatás nélkül, illetve *per analogiam legis*. Alkalmazni kell akkor, ha büntető bíróság büntetőperben érvényesítendő polgári követelésről dönt (Be. 54. § (7) bekezdése szerint a Be.-be foglalt szűkítő feltételekkel), de nincs akadálya annak sem, hogy a felek a választottbíróági szerződésben (kikötésben) a Pp. egyes szabályainak alkalmazhatóságát írják elő.

A polgári perjogi jogforrások *időbeli hatályával* összefüggő szabályozás az előbbieknél jóval bonyolultabb. A hatályba lépés napját vagy a törvények (módosító novellák) *maguk* határozzák meg, vagy a törvényhozó külön jogszabályban gondoskodott a normaelőírások időbeli alkalmazásáról. Így például az 1990 előtti jogszokásoknak megfelelően több lépcsős (Törvényerejű rendelet – Minisztertanácsi Rendelet – Igazságügyminiszteri Rendelet) jogszabályalkotás rendelkezett a polgári per jog előírásainak időbeli hatályáról.

Az 1952. évi III. törvény 1953. Január 01. napján lépett hatályba. A *rögtöni hatály* elvének megfelelően a változásokat a hatálybalépéskor folyamatba lévő ügyekre is alkalmazni kellett. Meg kell jegyezni, hogy az azonnali hatályba lépés többnyire a hatályba lépés előtti percaselekmények érvényességét nem érintette.

A hatályba léptetés nagy kérdése mindig a kihirdetés és a hatályba lépés közötti időszak. Ebben az időszakban új ügyek indulhatnak, vagy a bíróságok határozatokat hozhatnak, perorvoslati eljárások indulhatnak. A magyar polgári per jog e problémára számos megoldást alakított ki. Így az 1992.-es Pp. novella a törvényességi óvás intézményét úgy váltotta fel a felülvizsgálati eljárással, hogy a felülvizsgálatot már a törvény kihirdetése és hatályba lépése között kézbesített határozatokkal szemben is megengedte oly módon, hogy a hatályba lépéstől számított 60 napos határidőt engedélyezett a felülvizsgálati kérelem előterjesztésére. Ugyanakkor a hatályba lépés előtt emelt törvényességi óvásokra a korábbi szabályok alkalmazását írta elő. (1992. évi LXVIII. Tv. 28. §)

A kilencvenes években úgy tűnt, a jogalkotó koncepciója változik, és a módosításokat csak a hatályba lépés után indult ügyekben tartja jogszerűnek. Ezt az elvet a harmadik évezred első éveiben a jogalkotó felváltotta a konkrét terminusok és ügycsoportok megadásával, többször – főként ha határidő alkalmazásokat írt elő – konkrét dátumhoz kötötte a hatályba lépést. Előfordult, a módosító jogszabály az azonnali hatályba lépést kombinálta a késleltetett hatályba lépéssel. Erre jó példa a 2004. évi LXV. Törvény, amely a kézbesítési vélelem megdöntésének szabályainak alkalmazhatóságát a folyamatban lévő ügyekre nézve is előírta, a törvénymódosítás

többi intézményeink alkalmazhatóságát ellenben a hatályba lépést követően (ez a kihirdetést követő 15. nap volt) indult ügyekben követelte meg.

Összefoglalóan megállapíthatjuk, a *visszamenőleges hatály* nem jellemző perjogi jogforrásaink időbeli hatályáról kialakított szabályozásra. Ugyanakkor – kétségtelen – a gyakran változó, egy jogszabályon belül is különböző időbeli hatályba léptetést elrendelő jogalkotás nem kis gondot okoz a joggyakorlat szereplőinek.

I.3. A magyar polgári perjog története

I.3.1. Az 1911. évi I. tc.

A magyar polgári perjog máig értékállónak bizonyult jogszabálya a Polgári Perrendtartásról szóló 1911.évi I. Törvénycikk. A jogszabályt alkotójáról Plósz Sándorról a jogász szakma „Plósz-féle perrendtartásként” is emlegeti.

Kovács Marcel szerint *„Plósz szerint a polgári per jogviszony a bíróságok és a felek között, amely valamely vitás jog létezésének vagy nem létezésének megállapítását veszi célba. Ezen viszony közjogi természetű, mert a felek, mint az állam tagjai és a bíróság, mint az állam orgánuma között áll fenn. A fél közjogi igénye arra irányul, hogy előterjesztéseket tehet, bizonyíthat, cselekedhetik, hogy az ellenfél nyilatkozzék és hogy a bíró ítéljen.”*⁶

A törvény történeti előzményei egészen a kiegyezésig nyúlnak vissza. 1868.-ban fogadta el az Országgyűlés az Ideiglenes Törvénykezési Rendtartást (ITR) Az ideiglenes szabályegyesítésnek szánt törvény egészen a Plósz-féle perrendtartás hatályba lépéséig szabályozta a polgári peres eljárásokat.

A XIX. Század vége a nemzetközi jogéletben – különösen a polgári perjog területén – a nagy törvénykönyvek kora. 1877.-ben Németország majd 1897.-ben Ausztria kidolgozta a maga új Polgári perrendtartását. (Zivilprozessordnung a ZPO) A két törvénykönyv azonban más és más koncepcionális talajon állt, a magyar szabályozási törekvésekhez inkább a német ZPO állt közelebb. A németországi ZPO egy alapjaiban liberális perjogi törvény volt, a felek rendelkezési jogán alapuló eljárással. A magyar kodifikátoroknak módjában állt az osztrák perrendtartást is

⁶ KOVÁCS, Marcel *A Polgári perrendtartás magyarázata* Benkő Gyula Cs. És Kir. Udvari Könyvkereskedése. Budapest, 1911.

tanulmányozni, így az abban megjelenő szociális szempontok – a szociálisan gyengébb fél bírói megsegítése – megjelentek az 1911. évi magyar perrendtartásban.

Magyarországon majd 25 évig folytak a viták arról, milyen legyen a perrendtartás. A viták alatt (azoktól részben függetlenül) megszületett a Sommás eljárásokról szóló 1893. évi XVIII. Törvénycikk, amely bevezette a magyar peres eljárások (egy részébe) a szóbeliség, a közvetlenség és a bizonyítékok szabad mérlegelésén alapuló eljárási intézményeket. Többen a magyar Pp. „próbatörvényét” látják szabályaiban.

Az 1911.évi I. Tc. igazi klasszikus „műalkotás”, 792 §-ban szabályozza a polgári pereket. A szakirodalom abban egyetért, e törvény nem kódex, mivel nem fogja át a jogterület joganyagának teljességét, így például hatóköréből kimaradtak – a megoldás hagyománnyá vált – a bírósági végrehajtás intézményei. Ettől függetlenül a per minden részletére kiterjedő alapos jogszabály, olyan perjogi normarendszer, melynek bizonyos elvei, intézményei, megoldásai hatályos jogunkban szintén megtalálhatóak.

A törvény két peres eljárást, a járásbírói és a törvényszéki peres eljárásokat szabályozza. Ennek megfelelően kiépíti e perek típusának megfelelő jog- és perorvoslati fórumok rendszerét, és a mindkét eljárásra releváns intézményeket. Az általános hatáskört a törvényszékek kezébe adja. A peres eljárások mellett a törvényben megtalálhatjuk a korban leggyakrabban alkalmazott sajátos eljárások speciális szabályait (sommás birtokperes eljárás) éppúgy, mint bizonyos peren kívüli eljárások rendjét megszabó normaelőírásokat (fizetési meghagyás szabályai). Fontos megemlíteni, a törvény hatálya kiterjedt egyes un. *extrajudiciális eljárásokra* mindenekelőtt a községi bíráskodásra, és a választott bíráskodásra.

A törvény *alapelvei* a modern perjogokból ismert alapelvek. A szóbeliség, a közvetlenség, a nyilvánosság, a szabad bizonyítás mellett a bíróság és a felek együttműködésének alapelvére épül. A törvény a bíróság kezébe adja a pervezetést, azonban a felek oldalára helyezi a kezdeményezést.

A bírói aktivitás a felek perceslelményeinek keretei között érvényesül. A bíró a tárgyalás során központi szerephez jut, így ő nyitja meg a tárgyalást, a feleket nyilatkozattételre szólítja fel, kihallgatja a tárgyalás során a kihallgatandó személyeket. A bírói aktivitás az eljárás során végig érvényesül. Korlátja a felek kérelmei mellett a felek peranyag-szolgáltatási kötelezettsége, de a törvény megengedte, hogy a bíró hivatalból rendeljen el bizonyítást – bizonyos törvényes esetekben. A feleket a törvény igazmondásra kötelezte, ezért a feleket és a képviselőiket a nyilvánvalóan rosszhiszemű pervitel esetén pénzbírsággal büntette.

A járásbíróági eljárásban a felek jogi képviselő nélkül eljárhattak, ezért ott a bíróság kitanítási kötelezettségét rendelte el a törvény. A törvényszéki eljárásban un. „ügyvédkényszer” érvényesült, de az Ítéltábla és a Kúria előtt is kötelező volt az ügyvéd képviselet.

A törvényszéki eljárásban a perrendtartás un. percezúrárt rendelt el. A felek – és képviselőik – egy külön határnapon, a perfelvételi határnapon diszkurzív módon a peralapításról tárgyaltak, a peres eljárás érdemi szakaszára csak a perelőfeltételek hiányában a pergátló körülmények (lehetséges) kiküszöbölése után kerülhetett sor. Az intézményi megoldásokhoz hűen a felperesi keresetlevél nem a perindító eljárási cselekmény volt, hanem peralapítási kérelem. A perfeltételi tárgyalást követte az érdemi kereset előterjesztés, amit a felperes az alperes perbebocsátkozása után csak az alperes belegyezésével változtathatott meg. E körbe tartozott a kereseti jogalap, amit a felperes egyoldalúan szintén nem változtathatott meg, a kereseti jogban bekövetkezett változás új keresetnek számított.

A Plósz-féle Pp. intézményeiből az 1952.évi III. tv. valóban csak néhány, az eljárás szervezeti – technikai lebonyolítási rendjét szabályozó előírást vett át. Általános permodellé tette azonban a járásbíróági eljárást. Az 1990 utáni változások szüntelen vissza- visszatérnek az 1911. évi tc. normatartalmához, akár mint szabály elvárások, akár mint a perjog működésével szembeni kritikák megoldására hivatott javaslatok. A megváltozott jogi környezetben néha csak a jogintézmények elnevezése származik a törvényből (felülvizsgálat) a konkrét szabályok azonban már nem (Így a felülvizsgálat – szemben a Plósz-féle Pp.-vel jelenleg rendkívüli perorvoslat és nincs harmadfokú felfolyamodási lehetőség sem.)

I.3.2. Az 1952. évi III. tv. és novellái

I.3.2.1. Az 1952. évi III. törvény (Pp.) jellemzői

Az 1952. évi perrendtartás a szocialista polgári per szabályait alkotta meg, jóllehet a korai szocializmusban a per, mint magán (magánjogi) érdekek érvényesítésére szolgáló jogintézmény nem létezett. Az 1917.-es oroszországi bolsevik forradalom az un. „Bíróági dekrétummal” megszüntette a klasszikus (polgári) peres intézményeket. Kimondták, a forradalmi jogtudat és szükséglet minden korábbi jog fölé emeltetik. Elmosódott a büntető és a polgári per közötti különbség, a polgári ügyeket a “nép részvételén” alapuló laikus bíróságok intézték. A polgárháború végeztével, a rövid életű gazdasági reformkorszakban (NEP) a forradalmi jogtudaton alapuló bíraskodás

elégtelennek bizonyult, ezért 1923-ban megalkották az első szocialista polgári eljárásjogi kódex. A kódex a felek rendelkezési jogát korlátozta, megszüntette a felperes kereseti monopóliumát, az ügyész bármely perben beavatkozhatott, vagy felléphetett. A bírói döntés a peres felek kérelmein túlterjeszkedhetett, a bíróság a jogról való lemondást, jogelismerést mellőzhette, a már megkötött egyezséget figyelmen kívül hagyhatta. A bíróság – az ügyészséggel együtt – köteles volt hivatalból gondoskodni az igazság kiderítéséről, ezért bizonyítékokat szerezhethetett be, sőt a bizonyítékok beszerzése iránti kötelezettség terhelte. Az 1923.-as szovjet perjogi törvény számos megoldása, leginkább a hivatalból való bizonyítás intézménye, megjelent az 1952. évi III. törvényünkben.

Magyarországon 1945 – 1949 között a gazdaságban, a politikában és az igazságügyben nagyarányú szervezeti változások zajlottak le. Ezek hatására az államosított vállalatok -- a "szocialista szervezetek" -- egymás közötti kapcsolataiból kiiktatták a piaci elemeket, a gazdálkodással foglalkozó jogi személyek vitáiban külön eljárási szabályok szerint döntőbizottságok, később pedig ún. gazdasági döntőbizottságok jártak el.

A magyar perrendtartás 1951 – 1952. évi megalkotása visszavezethető a hatalomra került kommunista párt jogpolitikájára, amely – többek között -- egységesíteni akarta a büntető és a polgári ítélkezést. A jogalkotás menetrendjét megszabták az 1949 / 1950 –es párthatározatok, ám ezek ellenére a perrendtartás megalkotásában számos véletlen tényező – a polgári ügyek számának radikális csökkenése, a bírói kar létszámának politikai megfontolásokon nyugvó csökkentése – játszott szerepet. A reform egyik vezérlőelve a népi ülnökök ítélkezésbe történő bevonása volt, háttérbe szorítva a – sok esetben megbízhatatlannak tartott -- hivatásos bírói kart. A szaktudás visszaszorítása, a laikus – a párt által delegált – ülnökök bevonása a bíróságok (és a peres felek) feletti politikai kontrollt erősítette. A polgári perrendtartás újraalkotása érvényre juttatott más politikai elvárásokat is, így például a bontóperek szabályaival a korszak családpolitikáját védelmezték.

Maga a perrendtartás több lehetőségből, számos variáció átgondolásából jött létre. 1951 őszén a kodifikációra kijelölt Igazságügyi Minisztérium szövegtervezete nem tartalmazta sem az (első) alapelvi fejezetet, sem az ügyész perindítási jogát. A tervezet része volt ellenben az eskü – mint bizonyítási eszköz, valamint az ún. Békebíráskodás, amely a kis értékű ügyek elintézésének – máig hiányzó – fóruma.

A perjog funkciója 1952-ben a peres felek, rajtuk keresztül a társadalom tagjainak politikai ellenőrzése volt. A törvény sajátos módon tett eleget e célnak, mivel nem tagadta meg a modern perjogi alapelveket sem. Kimutatható, az 1952. évi III. törvény megoldásai – a szovjet hatás mellett – a magyar történeti hagyományokat ötvözték az osztrák szociális per normáival.

A perrendtartás a bíró – ügyész – felperes – alperes négy pólusú kapcsolatrendszerén alapult. Magáénak vallotta a szabad bizonyítás elvét, így nem engedte meg a bizonyítékok csoportosítását, rangsorolását, tagadta a bizonyítási eszközök előre megadott bizonyítási értékét, de lehetőséget adott a bírónak a bizonyítási eljárás kereteinek tágítására.

A felek perbeli akaratát, törekvését a törvény számos megoldása figyelmen kívül hagyta. Megszűnt a felperes keresetindítási monopóliuma, mivel az ügyész az állam és egyes dolgozók érdekében pert indíthatott, vagy a már folyó perben felléphetett. A peres eljárás célja az igazság kiderítése volt, ezért a bíró számára széles körben lehetővé tették a hivatalból való bizonyítást. Azonban a magyar törvény nem engedte meg a felek kérelmein való túlterjeszkedést, a ne ultra petitem elve – szemben az 1923.-as szovjet Pp. modelljével – megkérdőjelezhetetlen alapelvnek bizonyult. A felek rendelkezési jogának e maradványát lerontotta a Pp. 146.§ (3) bekezdése, amely szerint a bíróságnak a felperest figyelmeztetnie kellett arra (vagy magyarázatot kellett tőle kérnie), ha az nem merítette ki az őt megillető jogokat.

Az igazság kiderítésének követelményét a Pp. 1. §-a a következőképpen fogalmazta meg: *.. a törvény célja, hogy a bíró előtti eljárásban a polgárok személyi és vagyoni jogaival, továbbá az állam és a jogi személyek vagyoni jogaival kapcsolatban felmerült jogviták eldöntését az igazság alapján biztosítsa.*

A törvényhely súlyosan diszkriminatív. Egyfelől a polgárok csak meghatározott jogvitáikban (személyi és vagyoni jogaikat érintő jogviták) kérhettek bírói jogvédelmet. Másfelől a jogi személyek csak a vagyoni jogvitákat vihették a bíróság elé, a személyiségi jogaikkal kapcsolatos jogvitáik nem tartoztak bírói útra. A gazdálkodó szervezetekre vonatkozó rendelkezést a Pp. 324. §-a emelte ki a törvény hatálya alól, amikor kimondta: *A jelen törvény nem érinti azokat a jogszabályokat, amelyek az állami szerveknek, továbbá a népgazdaság szocialista szervezeteinek egymás elleni pereit, valamint azokat a jogvitáknak az eldöntését, amelyek e szervek /szervezetek/ és más személyek között merülnek fel, külön eljárásra utalják.* Mindez megfelelt a korszak jogpolitikájának, a bírói út szűkítésének. A munkaügyi érdekellentétek egészen a Pp.

III. novellájáig (1972) nem kerülhettek bírói útra, a közigazgatási hatóságok határozatait (akkori szóhasználat az államigazgatási határozatok) pedig csak a II. novella után (1957) lehetett – korlátozott módon – a bíróság előtt megtámadni.

A Polgári perrendtartás hatályba lépésekor nem vonatkozott az összes jogalanyra. A peres feleket a bíróságnak – alkalmazkodva az igazság kiderítésének követelményéhez – anyagi és eljárási jogaikról ki kellett oktatnia, és a törvény előírta, miszerint a bíróságnak hivatalból kell gondoskodnia arról, hogy a felek perbeli jogaikat helyesen gyakorolják, és perbeli kötelességeiknek eleget tegyenek. A bíróság nem csupán vezette az előtte folyó eljárást, hanem ellátta a feleket a jogi szabályok ismeretével, szankciókkal sújthatta őket, és értesítette az ügyészt, ha az ügyészi fellépés feltételei fennálltak.

A szocialista perrendtartás megszüntette a kötelező ügyvédi képviselést. A laikus perlés lehetőségének biztosításával leegyszerűsítette az eljárást, s felszámolva az 1911. évi 1. tc. osztott tárgyalási rendszerét bevezette az egységes tárgyalási rendszert. Általános modellé az 1911. évi 1. tc. járásbírói eljárást tette, ezzel elvileg megteremtette a lehetőséget a peres jogvita gyors és egyszerű lefolytatására. Több intézkedésével a laikusok pereskedését segítette, így a majdnem kötetlen szóbeliséggel, és -- az előbb említett -- bírói kioktatási kötelezettséggel. Korszakos újítása a kétfokú eljárás bevezetése volt, a másodfokú eljárásban azonban a reformatórius perorvoslati rendszer valójában lehetőséget adott az elsőfokú eljárás korlátlan megismétlésére. Ezzel a kétlépcsős megoldásnak a polgári per időtartamának csökkentését elősegítő hatása lényegében elveszett.

I.3.2.2. Az 1952. évi III. törvény (Pp.) novellái a jogállami fordulat előtt

A polgári peres törvényünket számos esetben módosították. Alig fél évvel hatályba lépése után elkezdődtek az I. novella előkészületei, amelyet az 1954. évi VI. törvénnyel hirdettek ki. (I.Ppn.) A módosítások egyik újszerűsége a teljesen átalakított fellebbviteli eljárás volt. A törvény rendes perorvoslatként bevezette – 1958-ig – az ún. kasszációs – revíziós másodfokú eljárást. Az új szabályok indokolását a szovjet jogra vezette vissza a törvényalkotó. *„A javaslat a fellebbezési eljárást a szovjet jogban is elfogadott kasszációs revíziós rendszernek megfelelően alakítja át.”* Politikai – ideológiai okok miatt külön kiemelték, miszerint e megoldás az, amely a nép ítélkezési részvételét biztosítja, hiszen az elsőfokú bíróság teljeskörű határozathozatali jogköre csak akkor garantálható, ha azt a másodfok nem vonja el.

A másodfokú bíróság az ügyet, amennyiben az elsőfokú bíróság a tényállás megállapításában alapvetően tévedett, vagy nem tárta fel az összes bizonyítékot, és erre a másodfokon nem nyílt lehetőség, az ítélet megsemmisítése mellett visszautalta az elsőfokú bíróságnak. A másodfokú eljárásban a bizonyítás felvétele korlátozott volt, csak az elsőfokú ítélet hiányzó, vagy hiányos tényállásának pótlására, kiegészítésére terjedhetett ki.

A novella a törvény szövegének minden részében következetesen újrászabályozta az ügyészre és a perindító, a perben résztvevő állami szervre vonatkozó rendelkezéseket. Így a perköltség viselése, az idézés, a kézbesítés, a perindítás, a mulasztás, a perorvoslati jogosultság stb. szabályait az új elvárásoknak megfelelően változtatták meg.

A rendkívüli perorvoslatok rendszerében bekövetkezett változások egyik fontos eleme szerint a perújítás megengedhetőségéről való döntés a Legfelsőbb Bíróság hatáskörébe került. A változás indoka szerint jogerős ítéletet csak a legfelsőbb bírói szerv helyezhet hatályon kívül az ítéletet meghozó bíróság semmi esetre sem. A Legfelsőbb Bíróság elnöke jogot szerzett a másik rendkívüli perorvoslat -- a törvényességi óvás -- kezdeményezésére.

A novella több módosítása az akkor hatályos Alkotmány szabályaiba ütközött. Így megnövelték a bíróság egyoldalú rendelkezéseinek körét, lehetővé tették az érdemi döntés meghozatalát tárgyalás tartása és a kontradiktórius eljárás lefolytatása nélkül. A tanács elnökének lehetősége nyílt a felperes meghallgatására, bonyolultabb ügyekben az alperesére is, a kereset előzetes értékelésére (amennyiben felvilágosíthatta a felperest az alperes által tehető ellenvetésekről) pótlólagosan bizonyítékokat kérhetett be a felperestől, elrendelhetette szakértő meghallgatását, helyszíni szemle foganatosítását. A módosítás a bírót felszerelte mindazokkal a lehetőségekkel, amelyeket az eredeti törvény – igazodva a klasszikus eljárásjogi intézményekhez – még a peres felek kezébe adott, s nyíltan, már a tárgyalás előtt lehetővé téve a hivatalból való bizonyítást.

A második novella az 1957. évi VIII. törvény (II.Ppn.) részben visszaállította a korábbi fellebbviteli rendszert. A másodfokú bíróság reformatórius jogköre ennek megfelelően néhány kasszációs jellegű döntési jogosultsággal egészült ki. Az így kialakult rendszer – módosulva a Pp. későbbi novelláival – voltaképpen napjainkban is hatályban van.

A II. novella a Legfelsőbb Bíróságnak a perújításban biztosított hatáskörét megvonta, és módosította a házassági bontóperek hatásköri szabályait. E perek

járásbírói hatáskörbe kerültek, az ún. előkészítő eljárást pedig megszüntették. A novella megnyitotta az utat – szűkkörben és számos peres akadályt elhelyezve – az államigazgatási határozatok bírói felülvizsgálata előtt. Ezekre az eljárásokra a járásbíróknak adott a törvény hatáskört. A személyállapotról vonatkozó pereket a novella – elismerve ezen eljárások társadalmi fontosságát – a megyei bíróságok székhelyén működő járásbírókhoz telepítette.

Néhány elvi, koncepcionális változást kiemelve megemlíthető a Pp. 164.§ szerkezeti újrendezése, e változással elismerve a felek peranyag szolgáltatásának elsődlegességét. Koncepcionális változásnak tekinthető a Pp. 130.§ átalakítása, amellyel megszűnt a bíróság azon joga, hogy egy általa „alaptalannak” tekintett keresetet már a tárgyalás előkészítésének szakaszában elutasítson. (A Pp. III. novellája visszaállította)

A Pp. III. novellájával -- az 1972. évi 26. törvényerejű rendelettel – a törvény számos, „sarkalatos” intézménye átalakult. A módosítás nemcsak az új Alkotmánynak és az időközben elfogadott bírósági törvénynek megfelelő változtatásokat tartalmazta, hanem leszámolt néhány – korábban a szocialista perjog elidegeníthetetlen részének tekintett – intézménnyel. Így korlátozta az ügyész perindítási jogát, a bírói kioktatást a jogi képviselő nélkül eljáró félre vonatkoztatta, megszüntette a bíróság szignalizációs kötelezettségét (azaz a bíróság hivatalból már nem volt köteles jelenteni mindenféle rendellenességet a hatalom más szervei felé) bizonyos perekben pedig bevezette az egyes bírói intézményét, s általánossá tette a járásbíró hatáskörét.

A harmadik novella szigorította a mulasztás jogkövetkezményeit, kiszélesítette az ideiglenes intézkedés intézményét. Lehetővé tette egyszerűbb ügyekben másodfokon a tárgyaláson kívüli elbírálást. A Pp. különös része kiegészült néhány pertípussal, pl. az államigazgatási határozat megtámadása iránti perek külön szabályaival, a sajtó helyreigazítási eljárással, a szövetségi tagsági viszonyból származó perekkel. Mindez azt jelentette, a hatalom szervei nem mentesülnek többé határozataik bírói felülvizsgálata alól.

A mulasztás szankciójaként bevezetett – hatályos perjogunkban megtalálható – „bírói meghagyás” eredetét és funkcióját tekintve az 1911.évi tc. mulasztási ítéletének formailag korszerűsített változata volt. A bírósági meghagyás intézményének bevezetése leszámolt azzal a korabeli ideológiai nézettel, miszerint a nép fiai, az egyszerű peres felek perbeli kötelezettségeiknek mindenben lelkiismeretesen eleget tesznek.

A III. novella célkitűzései között szerepelt az eljárás gyorsítása, a peres eljárás hatékonyabbá tétele, a bírói szervezeti rendszer egységesítése. Ezen utóbbi célok megvalósításaként a munkaügyi és a gazdasági bíráskodást „visszatelepítették” a rendes bírói szervezetbe, jóllehet munkaügyi perek elindítására ezután is csak korlátozott mértékben kerülhetett sor.

A törvény különleges peres eljárásokat szabályozó részében önálló fejezetben emelték ki a közigazgatási pereket. Bár a Közigazgatási Bíróságok visszaállítására Magyarországon mind a mai napig nem került sor, a Pp. III. novellája elindította az utat egy önálló perszabályozás felé. 1972.-ben az államigazgatási határozatok megtámadására még szűk körben kerülhetett sor, de bíróságot – fő szabályként – már megillette a kasszációs jog. A perek tárgyalására a megyei bíróságok székhelyén működő járásbíróságok rendelkeztek hatáskörrel, a bírói eljárás – a rendes bíráskodás szabályai szerint -- kétfokú eljárás volt.

A munkaügyi és a szövetkezeti tagsági jogviszonyból fakadó perek perszabályainak rendezését a Pp. IV. novellája, az 1979. évi 31. törvényerejű rendelet végezte el. A novella egyébként nem tartozik a perjogi jogalkotás történeti értékei közé, legtöbb rendelkezését utólag hatályon kívül helyezték, vagy megváltoztatták. A novella koncepcionális hibája, hogy nem vállalta fel a munkaügyi viták teljes körének peresíthetőségét, így a munkaügyi bíróságoknak un. „feltételes” hatáskört adott. Ennek értelmében a munkaügyi perek előtti eljárások és egyeztetések – mint eljárásjogi perelőfeltételek – fennmaradtak, a meglehetősen bonyolult és a munka világához nem illeszkedő eljárási szabályaikkal együtt. A törvényi szabályozás diszkriminatív maradt, amennyiben a szövetkezeti jogviszony jogalanyai szélesebb fellebbezési jogokkal rendelkeztek, mint a munkaviszony jogalanyai.

A törvény a „gazdálkodó szervezetek” pereit külön fejezetben, ám joghézagokkal, részben az általános perszabályok alá rendelve szabályozta. A novella máig ható negatív érdeme az a jogalkotói technika, amivel a külön szabályok csoportját a kivételek különössége alapján rendelte az általános perszabályok alá. A jogalkotó, elismerve a gazdasági szervezetek peralanyiségének egyediségét és sajátosságát, kísérletet tett a gazdasági perek önálló perjogi rendszerének megalkotására, azonban bonyolult, a peres ügyek típusához, a peresített értékek nagyságához igazított hatásköri és illetékességi szabályokat alkotott. A rendszerváltozás után ezeket a peres intézményeket felszámolták ugyan, azonban néhány eleme (pl. a Főváros területén a térben és szervezetben elkülönült bírói fórumrendszer) ma is működik.

I.3.2.3. Az 1952. évi III. törvény (Pp.) novellái a jogállami fordulat után

Az 1990-es kelet-európai és magyarországi rendszerváltozásokat számos társadalomtudományi munka „jogállami forradalomként” jellemzi. A megfogalmazás hűen tükrözi a jognak a változások elindításában, lebonyolításban és az új társadalmi – gazdasági rend kiépítésében betöltött szerepét. A változások központjában alapvetően a politikai és gazdasági rendszerek átalakítása állt, ezért nem csoda, hogy a peres eljárást szabályozó törvényünket 1992.-ig nem érintette novelláris változás. Fontos megjegyeznünk, a jogállami fordulattal egy új, a korábbi intézményes keretek között ismeretlen szereplő lépett a színre: az Alkotmánybíróság. Az Alkotmánybíróság határozatainak jogforrási szerepéről már szoltunk, a történeti részben annyit említünk, hogy e határozatok nem egyszer – a Pp. szabályainak megsemmisítése mellett – fontos és komplex változásokat indukáltak. Különösen a 9/1992. (I.30.) AB határozat a törvényességi óvás intézményének megsemmisítéséről vagy később az 1 / 1994. (I.7.) AB határozat az ügyész polgári peres szerepéről.

A Pp. V. novellája az 1992. évi LXVIII. Törvény összekapcsolta az AB határozat nyomán keletkezett törvényességi hiány felszámolását számos, időközben korszerűtlenné vagy aktualitását veszített jogszabályhely negligációjával. A novella pontos hatásköri szabályokat alkotott a megyei és a helyi bíróságokra, érvényesítve az igazságügyi szervezet időközben bekövetkezett változásait. A pontosítások kiterjedtek a perbeli képviselő szabályaira, több dogmatikai megfogalmazásra (pl. a szünetelés esetében) Legfontosabb újítása kétségtelenül a felülvizsgálati eljárásról szóló fejezet törvénybe iktatása. A novella a harmadfokú perorvoslatot nem állította fel, és nyitva hagyta a kérdést a felülvizsgálat és más eljárások kapcsolatát illetően, azonban e jogintézménnyel egy klasszikus, a magyar perjogban korábban ismert perjogi intézményt rehabilitált.

A VI. novella az 1995.évi LX. törvény a peres eljárások mélyére hatolva lényegesen átalakította a bíróság és a felek jogviszonyát. Több jogirodalmi munka a perjog „rendszerváltozását” látja e törvényben, mivel az a peres eljárás alapelveit újrendezve szorította vissza a bíróság szocialista perjogból átörökölt dominanciáját és kibővítette a peres felek számára nyitva álló lehetőségeket. A novella a Pp. több mint kilencven szakaszát érintette.

A novella jogpolitikai célja a peres eljárások gyorsítása, a peres eljárás hatékonyságának növelése volt. A törvényhozó e célokat a peres szereplők perbeli

jogainak, kötelezettségeinek, cselekvési rendszernek átalakításával oldotta meg. Ugyanakkor az új rendszerbe már beépítette az Alkotmánybíróság időközben meghozott határozatainak a törvényalkotóra nézve kötelező konzekvenciáit. Ennek megfelelően került sor az ügyész perbeli részvételének újraszabályozására, ami egyúttal a peres felek rendelkezési jogának kibővítését eredményezte.

A novella megszüntette a bíróság általános kitanítási kötelezettségét. E kötelezettség a jogi képviselő nélkül eljáró fél irányában maradt fent azzal, hogy a kitanítás csak a *fél perbeli jogairól és kötelezettségeiről* szólhat. A rendelkező percselekmények körében megszűnt a fél méltányos érdekének bírói mérlegelése, azaz a Pp. átalakított 148. §-a szerint a bíróság az egyezség jóváhagyásakor kizárólag annak jogszerűségét vizsgálhatta.

A törvény a kötelező jogi képviselet szabályainak beiktatásával elmozdult a korábban „ügyvédkényszernek” nevezett – más eljárásjogokban ma is ismert – intézmény felé. A felek irányában – a bíróság hivatalból elrendelhető bizonyítási kötelezettségének szűkítésével párhuzamosan – szigorodást jelentett a gondos és jóhiszemű pervitelre vonatkozó előírásoknak, a bizonyítási eszközök előterjesztésének újraszabályozása, az okiratok keresetlevélhez történő csatolási követelményének előírása. A fél köteles – így a novella – állításait, nyilatkozatait, bizonyítási indítványait időben előadni. Bizonyítás felvételére viszont – amennyiben a törvény megengedi -- csak a fél kérelme esetén van lehetőség. A novella e rendelkezéssel nemcsak formálisan, hanem tartalmilag is a peres felek kezébe helyezte a per érdemi vitelét.

A perintézmények vonatkozásában a törvény új szabályai általánossá tették az ideiglenes intézkedések elrendelésének lehetőségét, hatályon kívül helyezték a különleges eljárások területén a házassági bontópert megelőző eljárást.

A Pp. VII. novellájaként tartjuk számon az 1997.évi LXXII. Törvényt. A törvény célja az igazságügyi szervezet átalakításából következő eljárási szabályok kialakítása volt. Mivel az Ítéletáblákra vonatkozó változások zöme nem lépett hatályba, így a novella számos rendelkezésének megvalósulása eltolódott. Hatályba léptek ugyanakkor a törvény azon a rendelkezései, amelyek a megyei bíróságok hatáskörének kibővítésével megnövelték a megyei bíróságok ítélezésben betöltött szerepét. A törvény nemcsak a polgári igazságszolgáltatás új működési rendjének előírásait tartalmazta, hanem megalkotta az un. „kis perértékű” ügyek fogalmát, kialakította az egyszerűsített fellebbezési eljárás szabályait, megváltoztatta a felülvizsgálati eljárást, a közigazgatási perekben lényegében egyfokú eljárást vezetett be. A munkaügyi bíráskodás új rendjének

bevezetése mellett az ülnökbíráskodást leszűkítette ezekre a bíróságokra. Számos eljárási intézményt érintettek rendelkezései, így a fizetési meghagyásos eljárást (200.e Ft-os értékhatár bevezetése, a bíróság 30 napos ügyintézési határidejének meghatározása), az okiratra vonatkozó szabályok kiegészítését, pontosítását, a jogi képviselő fogalmának kialakítását.

A jogirodalom máig vitatja, vajon a törvény által a közigazgatási perekben bevezetett egyfokú eljárás kielégíti-e az alkotmányosság követelményét. A fő érv a törvényi megoldás ellen az, hogy a bírói felülvizsgálat tárgya eltér a közigazgatási eljárástól, ezért a jogorvoslati fokozatok „nem adhatóak össze.” A kétfokú bírósági eljárás nem emeli meg az eljárási fokozatok számát, hanem a köztársaság Alkotmányában biztosított kétfokú bírói eljárást rögzíti. A törvényalkotó a későbbiekben azzal próbált a helyzeten javítani, hogy a közigazgatási bíróság határozatai ellen szinte korlátlan felülvizsgálati lehetőséget engedélyezett.

A Pp. VIII. novellájaként számon tartott 1999. évi CX. Törvény – amely elsősorban az igazságszolgáltatásról szóló „csomagtörvény” volt – a Pp. körülbelül hetven szakaszának módosítása mellett fejezeteket, alapelveket és intézményeket fogalmazott újra. Rendezte az Ítéletábrák felállításának elmulasztása miatt keletkezett szervezeti zavart is.

A Perrendtartás egyik legfontosabb és koncepcióban egyik leglényegesebb változása az 1. § szövegének, a törvény és a polgári peres eljárás céljának újraalkotása volt. A Pp. új szakaszának értelmében *“a törvénynek az a célja, hogy a természetes személyek és más személyek vagyoni és személyi jogaival kapcsolatban felmerült jogviták bíróság előtti eljárásban való pártatlan eldöntését az e fejezetben meghatározott alapelvek érvényesítésével biztosítsa.*

A törvényi megfogalmazás hosszú és vitatott történetet zárt le. Az igazság kiderítését várni egy peres eljárástól nemcsak ismeretelméleti képtelenség, hanem megvalósíthatatlan feladat. Tudományelméletileg nézve a bírói megismerés nem tudományos megismerés, a bíró továbbá nincs felszerelve azokkal a természettudományi eszközökkel sem, amelyekkel a valóság felderítésének követelménye teljesíthető lenne. A peranyagot a felek szolgáltatják, a bíró a jogeset igazságát kideríteni, a valóságot feltárni – elvileg – csak akkor tudná, ha ő maga végezhetne bizonyítást. A nyomozati elven alapuló tényfeltárás a magyar perjogtól mindig távol esett, még az eredeti 1952.évi III. törvény sem negligálta a felek peranyag szolgáltatásának kötelezettségét. A Pp. VI. novellája óta a bíróság hivatalból nem

bizonyíthatott, így az igazság kiderítésének kötelezettsége már a novellát megelőzően fikcióvá vált.

Az igazság kiderítésére irányuló eljárás célja a per jog szempontjából a kilencvenes évek végére egyébként is tarthatatlannak bizonyult. Az igazság kimondása, a valóság felderítése a bírói ítéletek vagy bírói döntések tényállásában jelenik meg, ám a per jog számos olyan érdemi döntést ismer, ahol tényállás megállapításra nem kerül sor. A bírósági meghagyás, az egyezséget jóváhagyó végzés egyáltalán nem tartalmaz tényállást, a felperes keresetét elutasító ítélet pedig tényállás negligációt fogalmaz meg a nélkül, hogy feltárná a jogvita teljes igazságát.

A peres eljárások céljának a *jogvita pártatlan eldöntésében* történő meghatározása a bíróságra a *pártatlanság* a felektől független álláspont kialakításának kötelezettségét írja elő. A Pp. eredeti szövegében található „laicista gyámkodás”, a peres felek felett álló „hivatalos paternalizmus” e koncepcionális átalakítás után tarthatatlanná vált.

A törvény első szakasza még egy fontos koncepcionális tételt megfogalmaz. A dogmatikai rendelkezések értelmében a bíróságok törvényértelmezési lehetőségét a törvényi alapelvek határozzák meg, hiszen az alapelvek érvényesítése a bíróság kötelezettségévé vált. A törvényszöveggel felhívott alapelvi fejezet alkotmányos alapelveket éppúgy tartalmaz, mint nemzetközi jogi, vagy európai közösségi jogi jogértékeket. Mindezek következtében a bírósági joggyakorlat és jogértelmezés törvényi kötöttsége és kötelezettsége a VIII. novella után a korábbiaktól jóval szélesebb síkon jelenik meg. A novella voltaképpen a peres eljárásokat bonyolító bíróságokat bekötötte az alkotmányos (és nemzetközi) jogrendbe.

A novella több rendelkezésére külön ki kell térnünk. Így ki kell emelnünk azokat a szakaszokat, melyekben a törvényalkotó a bíróságokra nézve kötelező határidőket állapított meg. Például a novella hatályba lépése óta a bíróságnak a keresetlevélnek a bírósághoz való beérkezését követő 30 napon belül intézkednie kell a tárgyalás kitűzéséről, amelyet úgy kell kitűzni, hogy az a keresetlevélnek a beérkezésétől számított négy hónapon belül megtartható legyen. Mivel a határidők betartására a bíróságoknak fel kellett készülniük, az előírásokat a 2003. Január 01. napját induló ügyekben kellett érvényesíteni. A feszes és a határidők által szabályozott eljárás követelményei szerint az igazolási kérelmek előterjesztésének határideje is csökkent, az indítványokkal késlekedő, vagy más módon a per elhúzására játszó fél pedig – a pénzbírság összegének felemelése miatt – komoly anyagi szankcióra számíthat.

A felek perbeli rendelkező cselekményeinek lehetőségét – és rugalmasságát – növelte a novella a fellebbezésről lemondás intézményének kialakításával. A másodfokú eljárás új szabályai viszont a gyorsaságot szolgálva nemcsak a felek rendelkezési jogosultságát szűkítették le, hanem alaposan átalakították a másodfokú eljárást.

2000. Január 01. után „...a fellebbezésben új tény állítására, illetve új bizonyíték előadására akkor kerülhet sor, ha az új tény vagy az új bizonyíték az első fokú határozat meghozatalát követően jutott a fellebbező fél tudomására, feltéve, hogy az - elbírálása esetén - reá kedvezőbb határozatot eredményezett volna. A fellebbezésben új tény állítására, illetve új bizonyíték előadására, vagy az első fokú bíróság által mellőzött bizonyítás lefolytatásának indítványozására akkor is sor kerülhet, ha az az első fokú határozat jogszabálysértő voltának alátámasztására irányul.”

A perelméleti és jogi problémát – egyes nézőpontok szerint alkotmányellenes helyzetet – az okozza, hogy a korlátozott előterjesztés ellenére a másodfokú bíróság teljes – történetileg kialakult – reformatórius döntési jogköre fennmaradt. Így a másodfokú bíróság akár az elsőfokú ítélet tényállását is meg tudja változtatni – anélkül hogy az erre vonatkozó új tényeket a felek a másodfok elé tárhatnák volna. A novella mögött álló jogpolitikai célok, amelyek a jogkereső közönségnek a perek elhúzódására irányuló panaszait alapul véve az eljárás minden áron történő gyorsítására törekedett – koncepciótlanul és a Pp. rendszerében inkonzisztens módon szabta át a másodfokú eljárás intézményét.

Hazánk Európai Unió csatlakozása előtti utolsó Pp. novella (IX.) a 2001. évi CV. Törvény. A jogszabály törvényi szintre emelte -- törvényi garanciákat teremtve -- a polgári perek és peres felek számára fontos -- bár bürokratikusnak vélhető -- bírósági ügyvitelre jellemző eljárási intézményeket. A novella előtt a Bírósági Ügyviteli Szabályzatban (BÜSZ) szabályozott intézmények feleket közvetlen érintő része inkorporálódott a Pp. rendszerébe, így például az elveszett (megsemmisült) iratok pótlására vonatkozó eljárás, az iratsatolmányok és mellékletek kiadásának rendje, a jogerősítő záradék kötelező kiadása. Pontosította, és részletesebben szabályozta a jogalkotó a megkeresési eljárást.

A novella mégis a felülvizsgálati eljárás új szabályaival híresült el, s az új szabályok nem mindegyike állta ki később az alkotmányosság próbáját. A jogalkotó a felülvizsgálati eljárás igénybevételi lehetőség alaposan beszűkítette, egyes irodalmi álláspontok szerint *restriktív módon* szelektált a Legfelsőbb Bíróság elé kerülő ügyek között. A jogalkotó látható, és a nemzetközi joggyakorlattal alátámasztott törekvése az

volt, hogy a legfelső fokra való feljutás csak kirívóan jogellenes esetekben történjék meg. Felülvizsgálatra így azokban az esetekben kerülhetett sor, ha a joggyakorlat egységes értelmezése miatt vált szükségessé a legfőbb bírói fórum döntése, továbbá olyan jogkérdés merült fel melyet valóban csak a Legfelsőbb Bíróság tudott megítélni. A jogalkotó megfogalmazta: csakis jogértelmezési hiány esetében lehet az LB –hoz fordulni, akkor, ha az adott jogkérdésben az LB még nem hozott határozatot. A felülvizsgálat megengedhetőségének kérdésében az LB egyes bírāja döntött, s határozata ellen nem volt jogorvoslat.

A jogalkotói következetlenség nemcsak a felülvizsgálat intézményének szabályozásában jelent meg, hanem elmaradt a novellában lefektetett felülvizsgálati intézményéhez szükséges szervezeti környezet kiépítése. Így a Táblabíróságok (amelyből ekkor egy működött a Fővárosban) nem kaptak jogi lehetőséget a rendkívüli perorvoslatok elbírálására, illetőleg a Legfelsőbb Bíróság döntései és határozatai nem voltak teljes körben publikusak. Ezért nehezen lehetett megállapítani vajon a támadni kívánt határozat bele ütközik-e valamelyik Legfelsőbb Bírósági határozatba.

I.3.2.4. Az 1952. évi III. törvény (Pp.) módosításai hazánk Európai Unió csatlakozása óta

Magyarország Európai Unió csatlakozása több okból szükségessé tette a perrendtartás módosítását. Egyfelől a polgári per szabályai közé be kellett iktatni a közösségi jogi rendeletek végrehajtásához szükséges intézményeket. Szükségessé vált a bírósági és bíróságon kívüli iratok kézbesítéséről szóló 1348/2000 EK Tanácsi Rendelet alapján kézbesített periratok joghatásának rendezése, vagy ki kellett dolgozni az előzetes döntéshozatali eljárásra vonatkozó, a magyar perjogban addig hiányzó szabályokat. Mivel e jogalkotási folyamatokról külön tankönyv szól, e helyütt csupán megemlítjük a változásokat.

Európai Unió csatlakozásunk nemcsak az addig hiányzó intézmények létrehozásának kényszerét jelentette. A perrendtartást modernizálni kellett, így mindazokkal a szervezeti – technikai intézményekkel fel kellett szerelni, melyekkel a közösség tagállamainak eljárásjoga már rendelkezett. E körbe tartoznak például az elektronikus közokiratokra vonatkozó új szabályok. Az elektronikus közokiratokra vonatkozó szabályokat a 2004. évi CXXVII. Törvény 20.§-a – nem függetlenül a cégeljárásokban bekövetkező változásokról – alakította ki, e törvényszöveg a mai napig

hatályos. A jogszabály rendezte az elektronikus közokiratok bizonyító erejének kérdését, a másolatok jogi természetét, a külföldön kiállított elektronikus okiratok magyarországi felhasználásának szabályait. A törvény megteremtette az elektronikus közokirat és a magánokirat (elektronikus magánokirat) közötti összhangot.

A változások harmadik csoportját a magyar polgári eljárások (mindenekelőtt peres eljárások) európai igazságszolgáltatási térbe történő beemeléséből származó jogszabály módosítások képezik. Így a magyar jogalkotónak figyelembe kellett vennie azt a tényt, hogy a perek elhúzódása miatt az Európai Emberi Jogi Bíróság a magyar államot többször elmarasztalta – jelentős kártérítést ítélve meg a felpereseknek. A perek elhúzódása miatti kifogás intézménye mögött – a jogalkotó indokolásából egyértelműen kiderül – az Emberi Jogi Bíróság joggyakorlata áll. A Pp. 2006. Április 01.-től hatályos szövege szerint (114/A. §) a fél, a beavatkozó, valamint az eljárásban részt vevő ügyész az ügyben eljáró bíróságnak a törvényben meghatározott mulasztása miatt írásban kifogást nyújthat be az eljáró bíróságnál. A kifogásban a kérelmezőnek kérnie kell a kifogás elbírálására hatáskörrel rendelkező bíróságtól a mulasztás tényének megállapítását, valamint - megfelelő határidő tűzésével - a mulasztó bíróságnak vagy az elmulasztott eljárási cselekmény elvégzésére vagy határozat meghozatalára vagy az adott ügyben leghatékonyabb intézkedés foganatosítására történő utasítását. A törvény pontosan meghatározza a kifogás előterjesztésének esetkörét, továbbá a bíróság által követendő eljárást. Alapelvként tartalmazza, amennyiben az eljáró bíróság nem ért egyet a kérelemben foglaltakkal, egy szinttel feljebbre kell felterjesztenie azt, ahol aztán vagy a kérelemnek megfelelő, avagy azt elutasító döntés születik. Meglehetősen vitatható a törvény megoldása, ám mivel nem fellebbezési jogorvoslatot hozott létre a törvényhozó, dogmatikailag az intézmény ellen nem igen lehet ellenérveket felhozni.

Negyedik csoportba sorolhatóak azok a módosítások, melyekre célszerűségi, jogpolitikai esetleg jogalkotási megfontolásokból került sor. Az igazságügyi szakértőkre vonatkozó szabályozást az új szakértői törvény váltotta ki, a felülvizsgálat új szabályaira az Alkotmánybíróság döntése miatt került sor. Vagy a közigazgatási perek szabályainak módosítására a KET hatályba lépése miatt került sor.

A szakértők a polgári peres eljárások kulcsszereplői. Szerepük a státuszperekben, a származás megállapítási perekben, vagy kártérítési perekben alapvető. A perelhúzódás egyik okát a közvélemény és a jogpolitika a szakértők lassúságára, a szakértői vélemények felülvizsgálatára, a szakértő minden szankciótól mentes perbeli fellépésére vezette vissza. Az új szabályok – melyeket a Perrendtartásba a 2005. évi XLVIII

törvény vezetett be – lehetővé teszik a szakértő szakértői díjának csökkentését, amennyiben az ok nélkül késlekedik szakvéleménye előterjesztésével. A szakértő kirendelését nem-peres eljárásként határozza meg a törvény, egyúttal lehetővé téve gazdasági társaságnak, illetve a felek által közösen kért szakértőnek a kirendelését.

Az Alkotmánybíróság döntése /42/2004.(XI.9.) AB. Hat./ – jöllehet csak a felülvizsgálat egyes szakaszait semmisítette meg – mégis új szabályok megalkotására készítette a jogalkotót. Az új szabályokban visszatért a korábban hatályon kívül helyezett vagyoni census (vagyonjogi ügyekben 1.000.000 HUF felett lehet előterjeszteni felülvizsgálati kérelmet), másfelől az egyes bírói eljárás negligálásával megint nem sikerült egyértelmű és világos felülvizsgálati rendszert megteremteni. Ugyanakkor számos ügydöntő végzés felülvizsgálata előtt a törvény megnyitotta a kaput, elismerve a nem-peres eljárások jogalakító hatását. A törvénymódosítás 2006 Január 01.-én lépett hatályba.

Még ugyanebben az évben a 2005. évi XVII. Törvény módosította a közigazgatási per szabályait, amelyeket aztán a 2007. évi XXVII. Törvény – igazodva a közigazgatás rendszerének átalakulásához – újra módosított. A 2005. November 01.-én hatályba lépett új közigazgatási perszabályok a közigazgatási perek számos – korábban megszokott – intézményét átszabták. Így a felek személyének, a felek perbeli legitimációjának perszabályai gyökeresen megváltoztak, számos szakirodalmi szerző szerint a perrendtartás búcsút mondott a klasszikus, a polgári jogra támaszkodó perképeség intézményének. Kialakították a per tárgyaláson kívül történő elintézésnek intézményét, utat nyitva a megoldás alkotmányosságáról szóló vitának. Az Alkotmánybíróság ugyanis a 26/1990 (XI.8.) AB. Határozatában megsemmisítette a pertörvény azon rendelkezéseit, melyek a másodfokú eljárásban lehetővé tették a polgári per tárgyaláson kívüli elbírálását. Az AB indokolásának lényege szerint a tárgyalás tartása az Alkotmány 57.§ (1). bekezdése értelmében kötelező, így azok a perszabályok, melyek a felek kérelme ellenére lehetővé teszik az ügy tárgyaláson kívüli lebonyolítását alkotmányellenesek. A 2005.-ben hatályba lépő változások mellett érvelők szerint a felek rendelkezési joga nem csorbult, mivel a tárgyalás tartására irányuló felperesi kérelem esetén tárgyalást kell tartani. A törvény a tárgyalási elv biztosítására számos garanciális szabályt tartalmaz, azonban arról nem szabad elfeledkeznünk, miszerint a közigazgatási perben az egyik fél mindig a közhatalmat gyakorló közigazgatási szerv, továbbá nagyrészt egyfokú eljárásról van szó. A vita minden bizonnyal folytatódik, tankönyvünk különös része erre a problémára visszatér.

A vizsgált időszakban novelláris változásokról nem beszélhetünk. A jogalkotásért felelős kormányzat számtalan jelentős és az eddigi peres gyakorlatot alapjaiban érintő változást dolgozott ki – elektronikus fizetési meghagyásos eljárás, gazdasági perek gyorsított eljárása – azonban ezek az elképzelések megrekedtek az előzetes viták fázisában. A vitáktól részben függetlenül jelentős változásokra került és kerül sor 2008.-ban. Január 01 napjától hatályba lépett a 2007. évi CLI. törvénnyel újrarendezett költségmentességi és jogi segítségnyújtási rendszer, amely a Tanács 2003/8/EK. irányelve folytán szükségessé váló és a 2003. évi LXXX. Törvényben egyszer már kihirdetett rendelkezések régen várt megvalósulása. A közeljövőben várható a kis pertárgyértékű eljárások elsőfokú szabályainak törvénybe iktatása (mivel a másodfokú perszabályok évek óta működnek a bírósági joggyakorlatban), a tanúvédelem polgári perre vonatkozó kiterjesztése. A törvényjavaslatok még nem kerültek Országgyűlési tárgyalásra.

I.4. A magyar perjog nemzetközi vonatkozásai

Perjogunk nemzetközi vonatkozásáról akkor beszélünk, ha az általa szabályozott peres jogviszony alanya, tárgya, tartalma nemzetközi jogi szerepet kap. A következő fejezet nem tartalmazza azokat a nemzetközi vonatkozásokat, amelyekben nemzetközi jogi elem az Európai Unió közösségi jogának normatartama révén kerül a magyar peres jogviszonyba. Erről külön tankönyv szól.

A nemzetközi jogi elemeket többnyire egyezmények, két vagy több oldalú szerződések tartalmazzák. A több oldalú nemzetközi szerződések lehetnek regionális, vagy globális jogszabályok. Az itt röviden bemutatott intézmények többnyire a nemzetközi polgári eljárásjog körébe tartoznak – szerte a világon. Nálunk a fontosabb szabályokat az 1979. évi 13. sz. törvényerejű rendelet tartalmazza, amely azonban címében nem tükrözi a jogszabály eljárásjogi jellegét. (A nemzetközi magánjogról – szól a cím és a megszokott rövidítése Nmjtvr.)

A nemzetközi jog megállapodásai, szerződései nem automatikusan válnak a szerződéseket aláíró országok belső jogrendszerének részévé. A szerződéseket az illető ország legitim eljárása által be kell illeszteni az adott ország rendjébe, Magyarországon az alkotmányos eljárás szerint külön törvényben kell kihirdetni. Előfordul, hogy a szerződés aláírása és a kihirdetés között jelentős időeltolódás áll fent, így például a Hágában 1970 március 17. napján aláírt a polgári és kereskedelmi ügyekben külföldön történő bizonyítás felvételről megkötött egyezményt csak a 2004.évi CXVI. Törvény

hirdette ki. E hosszú átmeneti időszak természetesen nem jelentette, hogy a külföldi államok és a Magyar (Nép)Köztársaság bíróságai között a bizonyítás felvétel lehetetlen volt, mivel e kapcsolatokat bilaterális szerződésekben szabályozták.

Amennyiben hierarchikus rendet akarunk tartani a külföldi kapcsolódásokat szabályozó jogszabályok között, a hierarchia élére tartozik az ENSZ XXI. ülészakén New Yorkban 1966.-ban elfogadott, és Magyarországon az 1976.évi 8. sz. törvényerejű rendelettel kihirdetett „A Polgári és Politikai jogok Nemzetközi Egyezségokmánya” címet viselő ENSZ határozat. A 14. Cikk 1. pontja szerint *A bíróság előtt mindenki egyenlő. Mindenkinek joga van ahhoz, hogy az ellene emelt bármely vádat, vagy valamely perben a jogait és kötelességeit a törvény által felállított független és pártatlan bíróság igazságos és nyilvános tárgyaláson bírálja el. A sajtót és a nyilvánosságot ki lehet zárni a tárgyalás egy részéről vagy az egész tárgyalásról mind erkölcsi okokból, a demokratikus társadalom közrendjének, vagy az állam biztonságának védelme érdekében, mindakkor, amikor a felek magánéletének érdekei azt követelik, mind pedig a bíróság által feltétlenül szükségesnek ítélt mértékben, az olyan különleges körülmények fennállása esetén, amikor a nyilvánosság ártana az igazságszolgáltatás érdekeinek; azonban minden büntető vagy polgári ügyben hozott ítéletet nyilvánosan kell kihirdetni, kivéve, ha a fiatakorúak érdekei mást kívánnak, vagy ha az eljárás házassági jogvitára vagy gyermekek gyámságára vonatkozik.*

A magyar polgári perjog az ENSZ határozatnak megfelelően rendezte és rendezi e kérdéseket. Az Alkotmány a tárgyalási elvről, a Pp. 5. §-a a nyilvánosságról, az 5. § (3) bekezdése pedig az ítélet kihirdetésének nyilvánosságáról az ENSZ határozatnak megfelelő módon alakította ki a normatív tartalmakat.

Az ENSZ határozatot megelőzően, 1950.-ben (1950. november 4.-én) Rómában a jelenlegi Európai Unió alapító tagállamai írták alá az „Emberi Jogok Európai Egyezményét”. Az egyezményt – és ahhoz csatolt nyolc kiegészítő jegyzőkönyvet -- a magyar törvényhozás az 1993. évi XXXI. törvénnyel iktatta be a belső jogrendbe.

Az Egyezmény 6 cikke a *tisztességes tárgyaláshoz* való jogot (fair trial) alapvető emberi jognak tekinti. A nyilvánosság mellett az egyezmény a tisztességes tárgyaláshoz való jog tartalmának tekinti az *ésszerű időn belüli tárgyalást és határozathozatalt*. Az egyezmény az egyezményben biztosított alapvető emberi jogok sérelmének elhárításában, a 13. cikkben alapvető jogosultságként értelmezi a hatékony jogorvoslatot. Ezért külön fejezetben (II. fejezet) rendelkezik az Emberi Jogok Európai Bíróságának felállításáról és a bíróság működéséről. A bírósághoz magánfelek is

fordulhatnak, amely lehetőséget a Magyar Köztársaság állampolgárai a bíróság esetjogának tapasztalatai szerint kihasználnak. A magyar törvényhozó először 1999.-ben reagált – láttuk: a bírósági határidők megszabásával – az ésszerű időtartam problematikájára, majd az eljárások elhúzódása miatti kifogás intézményének törvénybe iktatásával igyekezett megakadályozni a tisztességes tárgyaláshoz való jog sérelmét.

A jogforrási fejezetben említettük, hogy a Magyar Köztársaság Alkotmányának 7.§-a tartalmazza köztársaság nemzetközi jogban vállalt kötelezettségeinek belső jogi kihirdetését, a nemzetközi jog és a belső jog összhangjának megteremtését. A jogirodalomban nyitott a kérdés, vajon a magyar alkotmányos jogrendbe ütköző szerződés esetén fennáll-e ezen alkotmányos kötelezettség, illetve az Alkotmánybíróság vizsgálhatja-e a nemzetközi jogszabály magyar alkotmányba ütköző tartalmát.

A sokat emlegetett 1979. évi 13. tvr. a magyar perjog számára alapvető joghatósági szabályokat tartalmaz. A joghatósági szabályok átölelik a lehetséges nemzetközi kapcsolatrendszer, beleértve az Európai Unió polgári eljárásjogát is. Azaz a magyar perjog joghatósági szabályai a nemzetközi polgári ügyek összes lehetséges esetét lefedik.

A nemzetközi és a magyar polgári perjog szabályai között nemcsak egyirányú utca alakult ki, a magyar Perrendtartás számos un. külföldi elemre nézve tartalmaz rendelkezést. Ezek egy része az ismertetett nemzetközi szerződéseket gombolja tovább, így az anyanyelv használat, a tolmács igénybevételének, költségtérítésének perszabályai. (Pp. 6. § (2) – (3) bek., 78.§ (4) bek.) Más szabályokban a törvény a nemzetközi vonatkozású ügyek tárgyalási fórumát adja meg, így a Pp. 23. § (1) bekezdés d.) pontja szerint a nemzetközi árufuvarozási vagy szállítmányozási szerződésekből eredő perekre a megyei bíróságoknak van első fokú hatásköre. A perköltség szabályokban a törvényhozó összetett és a külföldi peres felek státuszához igazodó szabályozást alakított ki, így például a 85. § (4) – (5) bekezdéseiben a 2008. Január 1-től hatályos költségkedvezmények területén külön rendelkezik az Európai Unió és külön a nem Európai Uniós (vagy e státuszba tartozó) állampolgárok költségkedvezményeiről.

Pontosan szabályozza a törvény a külföldre történő kézbesítést akkor is, ha nem a Tanács 1348/ 2000 EK rendelete szerint kell kézbesíteni. 100. § szerint a *„külföldön kézbesítendő iratot - ha a magyar állam által kötött nemzetközi megállapodás másként nem rendelkezik - intézkedés végett az igazságügyért felelős miniszterhez kell felterjeszteni. A külföldön teljesített kézbesítést érvényesnek kell tekinteni, ha az akár a*

belföldi jogszabályok rendelkezéseinek, akár a kézbesítés helyén irányadó jogszabályoknak megfelel.

Fontos nemzetközi vonásokat tartalmaz a törvény a külföldi iratok, okiratok perbeli bizonyítékként való felhasználásáról. Így Pp. szabályainak hatályát kiterjeszti a külföldi közokiratokra, *feltéve, hogy azt a kiállítás helye szerint illetékes magyar külképviseleti hatóság felülhitelesítette. A magyar állam által kötött eltérő nemzetközi megállapodás esetében a felülhitelesítésre nincs szükség.* (Pp. 195.§ (7) bekezdés) Ugyancsak kiterjeszti a Pp. hatályát a külföldön készült magánokiratokra, azzal, hogy az okirat bizonyító erejének a magyar jog alapján beálló elvesztése nem érinti az okiratnak a külföldi kiállítás helyén fennálló bizonyító erejét. E körbe sorolható még a Pp. 204. § (3) bekezdése, amely a külföldi bizonyítás érvényességének megítélésére a *lex fori* elvét rendeli alkalmazni.

Az eljárásjog törvényi szabályozása mellett számos szabállyal találkozunk az alacsonyabb szintű jogszabályokban. Így a 56/2007. (XII. 22.) IRM rendelet a jogi segítségnyújtás igénybevételének részletes szabályairól egyaránt vonatkozik a magyar és külföldi állampolgárokra. Mindezeket a szabályokat a megfelelő tematikus részekben bővebben kifejtjük.